

УДК 347.78:342.9

В.К. Гіжевський
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін,
проректор,
Університет економіки та права «КРОК»

Я.І. Яремчук
студент,
освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст»,
спеціальність «Правознавство»,
Університет економіки та права «КРОК»

Питання захисту інтересів роботодавця при створенні службових творів

Стаття присвячена актуальним питанням щодо захисту інтересів роботодавця під час створення службових творів в умовах трудових відносин.

Ключові слова: авторське право і суміжні права, адміністративна відповідальність, службовий твір, інтелектуальна власність, творча діяльність, захист майнових прав на службові твори.

В.К. Гижевский
кандидат юридических наук, профессор,
профессор кафедры государственно-правовых дисциплин,
проректор,
Университет экономики и права «КРОК»

Я.И. Яремчук
студент,
образовательно-квалификационный уровень «специалист»,
специальность «Правоведение»,
Университет экономики и права «КРОК»

Вопросы защиты интересов работодателя при создании служебных произведений

Статья посвящена актуальным вопросам защиты интересов работодателя при создании служебных произведений в условиях трудовых отношений.

Ключевые слова: авторское право и смежные права, административная ответственность, служебное произведение, интеллектуальная собственность, творческая деятельность, защита имущественных прав на служебные произведения.

V. Hizhevskyy
Phd In Law, Professor, Prorector,
Professor of the Department of State and Legal Disciplines,
“KROK” University,

Y. Yaremchuk
Student,
“KROK” University

The question of protecting the interests of the employer when creating official works

The article is devoted to actual issues concerning the protection of the employer's interests during the creation of official works in the context of labor relations.

Key words: copyright and related rights, administrative responsibility, service, intellectual property, creative activity, protection of property rights to official works.

Постановка проблеми

Забезпечення належного рівня охорони прав інтелектуальної власності в умовах інформаційних технологій та глобалізації є одним із ключових питань ефективного функціонування будь-якої цивілізованої держави. Порушення прав інтелектуальної власності на теренах України, на жаль, стали сучасними реаліями суспільних відносин в цій сфері.

Комерціалізація результатів інтелектуальної діяльності викликала потребу в захисті майнових прав роботодавців на службові твори у зв'язку з тим, що колишні співробітники підприємств використовують методичні розробки та інші об'єкти авторського права, створені на підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Останнім часом питання захисту інтересів сторін при створенні службових творів висвітлювали науковці і практикуючі юристи Аврамова О., Вахонєва Т.М., Кульбашна О., Кисельова О. [6; 7; 9; 10].

Проблемні питання захисту прав інтелектуальної власності в Україні обговорювалися на наукових конференціях, наприклад, на науково-практичній конференції: «Наукові тренди сучасності», яка проходила 26 жовтня 2017 року в Університеті

економіки та права «КРОК» [8, 11, 12, 13]. Але питання захисту майнових прав на службові твори залишилося поза увагою.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Розбіжності у нормативно-правових актах з питання визнання майнових прав роботодавцем і працівником – автором службового твору.

Формування цілей статті

Метою даної статті є аналіз деяких особливостей вітчизняного законодавства з питань захисту службових творів.

Виклад основного матеріалу

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу сучасного світу у сферах духовного і матеріального виробництва відбувається за результатами інтелектуальної діяльності людини, яка набуває усе більшого значення у суспільстві. Результатом творчої діяльності людини є новітні досягнення в науці, літературі, мистецтві, у розвитку наукомістких і високотехнологічних виробництв, які уособлюють об'єкти інтелектуальної власності. А тому одним з основних питань ефективного функціонування цивілізованої держави є забезпечення охорони своєї інтелектуальної власності. Ефективне законодавство та гарантії щодо збереження і примноження

інтелектуального потенціалу є одним із критеріїв розвитку правових інституцій цивілізованих держав.

В Україні галузь права інтелектуальної власності є новою порівняно з іншими галузями законодавства.

Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 року визнав інтелектуальну власність об'єктом охорони, а результати інтелектуальної діяльності були вперше визнані об'єктами права власності. Розділ «Право інтелектуальної власності» таким визначав «твори науки, літератури та мистецтва, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів та послуг, результати науково-дослідних робіт та інші результати інтелектуальної праці» [3, ст. 41].

Конституція України передбачає: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності...» [1, ст. 41]. При переході України від планових економічних до ринкових відносин, суспільні відносини, що склалися у сфері прав інтелектуальної власності, потребували надійної правової охорони.

Терещенко О.А. зазначає, що у період переходу до ринкових відносин у нашій державі з'явилася необхідність у створенні нового законодавства про захист авторських прав, прав промислової власності, розробці систем оцінки нематеріальних активів підприємств, механізмів припинення недобросовісної конкуренції, вирішенні інших питань, пов'язаних із правовою охороною і захистом прав на інтелектуальну власність [14, с. 104-107].

На сьогодні в Україні створено законодавчу базу у сфері інтелектуальної власності, яка складається з 14 спеціальних законів, 18 багатосторонніх міжнародних договорів і близько ста підзаконних нормативних актів. Об'єднує систему законодавства про інтелектуальну власність Цивільний кодекс України (далі – ЦК), який є базовим законом і регулює взаємовідносини на право інтелектуальної власності в Україні. Але основним законодавчим актом з питань охорони прав є Закон Укра-

їни «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон), який забезпечує охорону особистих немайнових прав і майнових прав авторів та їхніх правонаступників, пов'язаних із створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва – авторських прав і прав виконавців, виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення – суміжних прав.

Законом визначено, що до об'єктів права інтелектуальної власності належать ілюстрації, плани, схеми, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності. Також до них можна віднести і технічну документацію [4, ст. 8].

Великий практичний вплив на обсяг авторських прав та режим використання креслень і технічної документації здійснює визнання їх службовим твором. Законом, зокрема ст. 1, визначено поняття «службовий твір». Службовий твір – це твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем [4, ст. 1].

Таким чином, законодавством встановлено: створення службового твору вже оплачене законодавцем при виконанні службового завдання або трудового договору (контракту), укладеного між сторонами. Тобто роботодавець купує в автора твору пов'язані з ним виключні майнові права, уклавши трудовий договір і визначивши посадові обов'язки або цивільно-правовий договір з визначенням завдання працівника.

Але особисте немайнове право залишається за автором твору, як визначено ст. 16 Закону [4, ст. 16].

Згідно з «Рекомендаціями щодо правового режиму службових творів», які розроблені свого часу Державною службою інтелектуальної власності:

«Автор може бути штатним або позаштатним працівником. Виконання роботи може бути здійснено як протягом робочого часу, так й у позаробочий час, незалежно від місця створення службового твору; як

із застосуванням засобів і матеріалів, що належать роботодавцю, так і без застосування таких засобів та матеріалів» [5, с. 2]. Треба наголосити, що ці рекомендації не фіксують того випадку, коли працівник під час створення службового твору виконує, як необхідні, елемент чи частину твору, які не були обумовлені ні посадовою інструкцією, ні завданням, ні трудовим договором, а виникли в процесі роботи.

Маючи таке розгалужене законодавство з питань інтелектуальної власності (про це ми говорили вище), важливо визначити співвідношення зазначених законів з ЦК. Пункт 2 ст. 4 ЦК зазначає, що «актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та цього Кодексу» [2, ст. 4]. Це означає, що норми будь-якого закону, яким регулюються цивільні правовідносини, в тому числі й відносини щодо права інтелектуальної власності, повинні відповідати нормам Цивільного кодексу України. У разі появи розбіжностей щодо регулювання одних відносин по різному в ЦК України та у законі, повинні застосовуватися норми ЦК України.

Зазначимо, що в українському законодавстві в питаннях захисту службових творів існує протиріччя між Законом України «Про авторське право і суміжні права» і Цивільним кодексом України. Так, статтею 16 Закону визначено: «Авторське особисте немайнове право на службовий твір належить його автору. Виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем.

За створення і використання службового твору автору належить авторська винагорода, розмір та порядок виплати якої встановлюються трудовим договором (контрактом) або цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем» [4, ст. 16].

Дещо по-іншому це питання тлумачить стаття 429 ЦК України: «Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням

трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, у якої працює працівник.

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором.

Особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом» [2, ст. 429].

Таким чином, обидва нормативні документи одностайні у визнанні за автором особистих немайнових прав і мають розбіжності в питанні майнових прав. Закон встановлює власником майнових прав роботодавця, водночас ЦК встановлює спільне володіння майновими правами роботодавця і працівника.

Оскільки ЦК є базовим законом і в правовому відношенні є більш вагомим документом, то слід керуватись саме його положеннями, про що ми вже зазначали.

Для запобігання потраплянню в законодавчу колізію, роботодавцю для захисту своїх майнових інтересів необхідно передбачити в трудовому договорі (контракті) ще під час його укладання зобов'язання працівника передати роботодавцю всі майнові права, що виникають у зв'язку зі створенням твору. Також у цьому трудовому договорі (контракті) необхідно встановити розмір та порядок виплати працівникові авторської винагороди за створення і використання службового твору.

Трудовий договір є угодою між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, ор-

ганізації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором та угодою сторін (ст. 21 Кодексу законів про працю України).

Цивільно-правовим договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ст. 626 ЦК).

Роботодавець і автор-працівник, крім трудового договору (контракту), можуть додатково укласти договір розподілу майнових прав на службовий твір, де домовитися, яким чином будуть розподілені майнові права на твір, що створений у порядку виконання службових обов'язків, тобто укласти авторський договір.

Аврамова О. зазначає, що сторони укладання авторського договору можуть зареєструвати його в Мінекономрозвитку відповідно до законодавства. Вимоги до реєстрації цього договору визначені постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1756 «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір». Водночас документ акцентує увагу на тому, що закон про авторське право є спеціалізованим нормативним актом щодо врегулювання авторських правовідносин, тому доречніше під час розробки проекту авторського договору застосовувати вид договору, який визначено у цьому законі [6, с. 3].

Цивільно-правовий договір між роботодавцем і працівником може укладатися у випадку, коли створення службових творів не передбачається трудовим договором, службовим завданням, посадовою інструкцією або є необхідність врегулювання правовідносин щодо майнових прав на службові твори.

ЦК України встановлює окремі види договорів, у результаті яких може бути створений об'єкт права інтелектуальної власності, а тому прописано обов'язок виконавця передати замовникові всі отримані результати проведених робіт:

1) Так, згідно з п. 1 ч. 1 ст. 897 ЦК виконавець за договором підяду на проведення проектних та пошукових робіт повинен передати замовникові результати цих робіт.

2) Виконавець за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт зобов'язаний, зокрема, додержуватися вимог, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності (п. 2 ч. 1 ст. 897 ЦК).

3) Відповідно до ч. 1 ст. 894 ЦК виконавець за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт зобов'язаний передати замовникові завершені роботи.

4) Обов'язок виконавця передати замовникові науково-технічну продукцію передбачений також в ч. 1 ст. 331 Господарського кодексу України щодо договору на створення і передачу науково-технічної продукції.

Заробітна плата працівника не дорівнює величині авторської винагороди за створений твір у зв'язку з виконанням трудового договору, оскільки заробітна плата – це винагорода за виконану роботу залежно від певних умов, а авторська винагорода – це всі види винагород або компенсацій, що виплачуються авторам за використання їхніх творів, які охороняються в межах, встановлених авторським правом.

У разі, коли між сторонами не досягнуто згоди щодо розміру авторської винагороди, суди при обчисленні такої винагороди мають керуватися положеннями постанови Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 року № 72 «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» (п. 25 постанови Верховного суду України від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав»).

З метою визначення ставок авторської винагороди за використання службових творів доцільно затвердити на підприємстві ставки (розцінки) авторської винагороди. Ці ставки не повинні бути меншими

за мінімальний розмір винагороди, визначений вищеназваною постановою Кабінету Міністрів України.

У разі створення службового твору декількома авторами слід враховувати, що стороною договору, укладеного з роботодавцем, може бути не окремих автор, а співавтори – колектив авторів.

Захист особистих немайнових прав авторів службових творів і майнових прав суб'єктів авторського права на такі твори здійснюється у межах цивільного, адміністративного, кримінального законодавства із врахуванням норм трудового законодавства шляхом використання передбачених законом форм і способів захисту.

Укладення трудового договору (контракту), цивільно-правового договору пов'язане з певними зобов'язаннями, виконання яких є обов'язковим. У разі невиконання або неналежного виконання обов'язків за договором сторони несуть

відповідальність, встановлену законодавством чи передбачену договором.

У разі порушення прав на службові твори суб'єкти цих прав мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їхньої компетенції за захистом свого права (ст. 16, 432 ЦК, ст. 52 Закону). Способи цивільно-правового захисту авторського права визначені у ст. 432 Кодексу, ст. 52 Закону.

Висновки

До певної міри трудові та цивільно-правові відносини права інтелектуальної власності на службовий твір між працівником-творцем і працедавцем – юридичною чи фізичною особою, є похідними від первинних трудових відносин, котрі виникли раніше між тими ж суб'єктами. Головне питання полягає у тому, щоб під час їх виникнення, вони були оформлені з урахуванням специфіки виконуваних робіт, а саме створення службових творів.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
3. Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – N 20. – Ст. 249. (Втратив чинність 27.04.2007 р.)
4. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
5. Рекомендації щодо правового режиму службових творів [Текст]. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ada2c9ec-4ce3-4e61-b743-b5afd540e4d3&title=RekomendatsiiSchodoPravovogoRezhimuSluzhbovikhTvoriv>
6. Аврамова О. Авторський договір: поняття, класифікація та особливості оформлення / О. Аврамова // К: Мала енциклопедія нотаріуса. – 2015. – №5. – С. 1-6.
7. Вахоняєва Т.М. Теоретико-правові основи використання об'єктів інтелектуальної власності, створених під час виконання трудових обов'язків. /Т.М. Вахоняєва // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – Серія «ПРАВО». – Вип.29. – Частина 2. – Том 4/1. – С. 47-50.
8. Дермановський О.І. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосовного забезпечення та правозастосування. / О.І. Дермановський // Наукові тренди сучасності: матеріали науково-практичної конференції (26 жовтня 2017 р). Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК» // К.: Університет економіки та права «КРОК». – 2017. – С. 227-228.
9. Кульбашна О. Службові об'єкти права інтелектуальної власності: питання теорії / О. Кульбашна // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2013. – №6. – С. 57-60.
10. Кисельова О. Основні тенденції правового регулювання творів, створених у процесі виконання трудових обов'язків науково-педагогічним працівником в Україні та у світі / О. Кисельова // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 1. – С. 30-35.

11. Рибак Є.О. Регулювання цивільних відносин щодо засобів індивідуалізації у сфері інтелектуальної власності / Є.О. Рибак // Наукові тренди сучасності: матеріали науково-практичної конференції (26 жовтня 2017 р). Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК» // К.: Університет економіки та права «КРОК». – 2017. – С. 269-270.

12. Саєнко Д.В. Порівняльна характеристика Всесвітньої (Женевської) конвенції про авторське право 1952 року та Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 року / Д.В. Саєнко // Наукові тренди сучасності: матеріали науково-практичної конференції (26 жовтня 2017 р). Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК» // К.: Університет економіки та права «КРОК». – 2017. – С. 271-272.

13. Степенко А.В. Загальна характеристика судового порядку захисту прав інтелектуальної власності за законодавством України / А.В. Степенко // Наукові тренди сучасності: матеріали науково-практичної конференції (26 жовтня 2017 р). Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК» // К.: Університет економіки та права «КРОК». – 2017. – С. 275-276.

14. Терещенко О.А. Проблеми захисту службових творів (креслень та технічної документації) / О.А. Терещенко // Право України. – 2003.– №9. – С. 104-107.